

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Κριτική Παιδαγωγική της Ειρήνης: Έρευνα, Θεωρία και Πράξη

Ενότητα 4.2: Κριτική Έρευνα της Ειρήνης

4.2.1 Ορισμός, Θεμελιωτές, στόχοι, πεδίο, μορφές βίας. Ερευνητικά Ινστιτούτα της Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης και της Έρευνας της Ειρήνης γενικά

Κυριάκος Μπονίδης
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

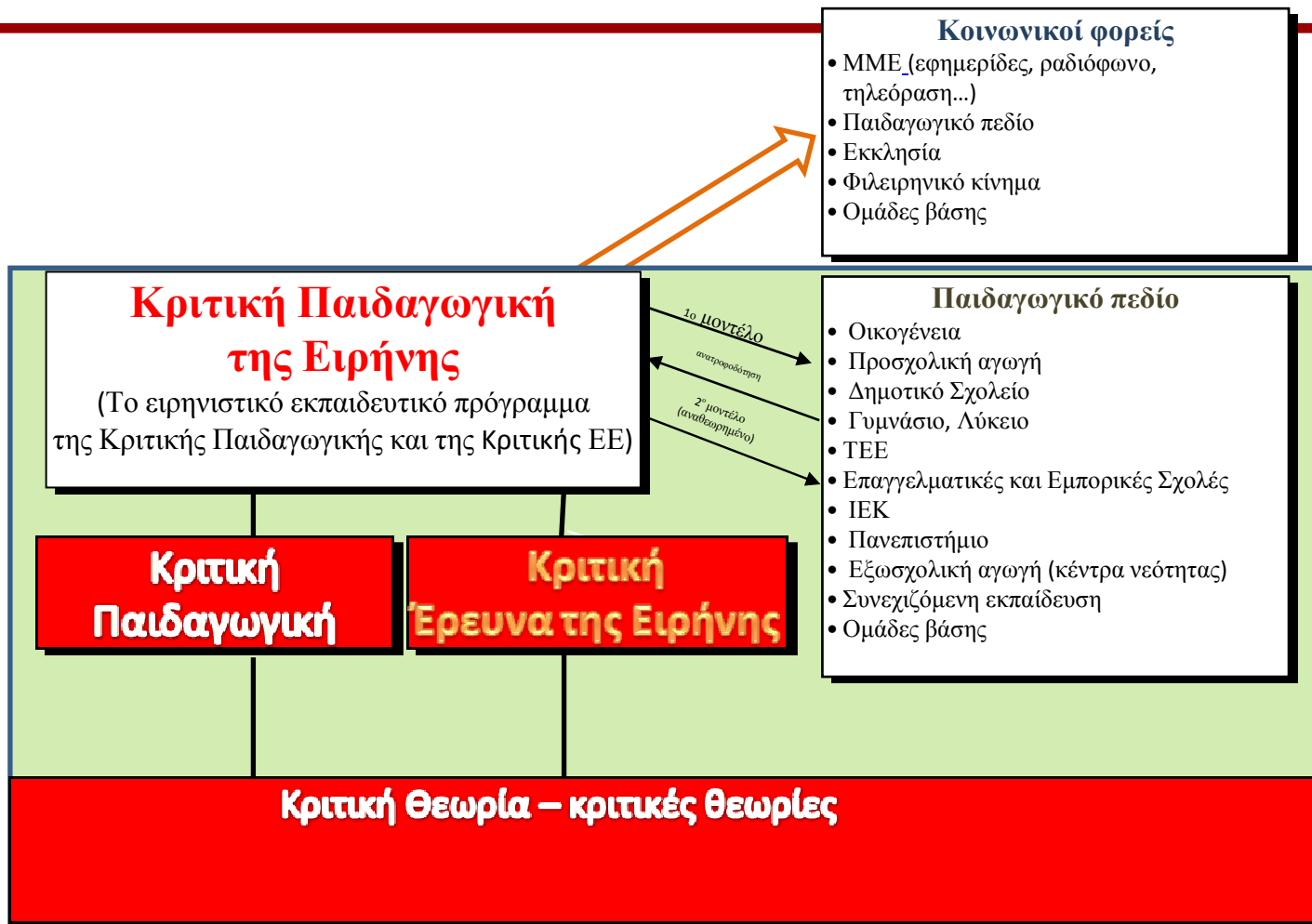
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

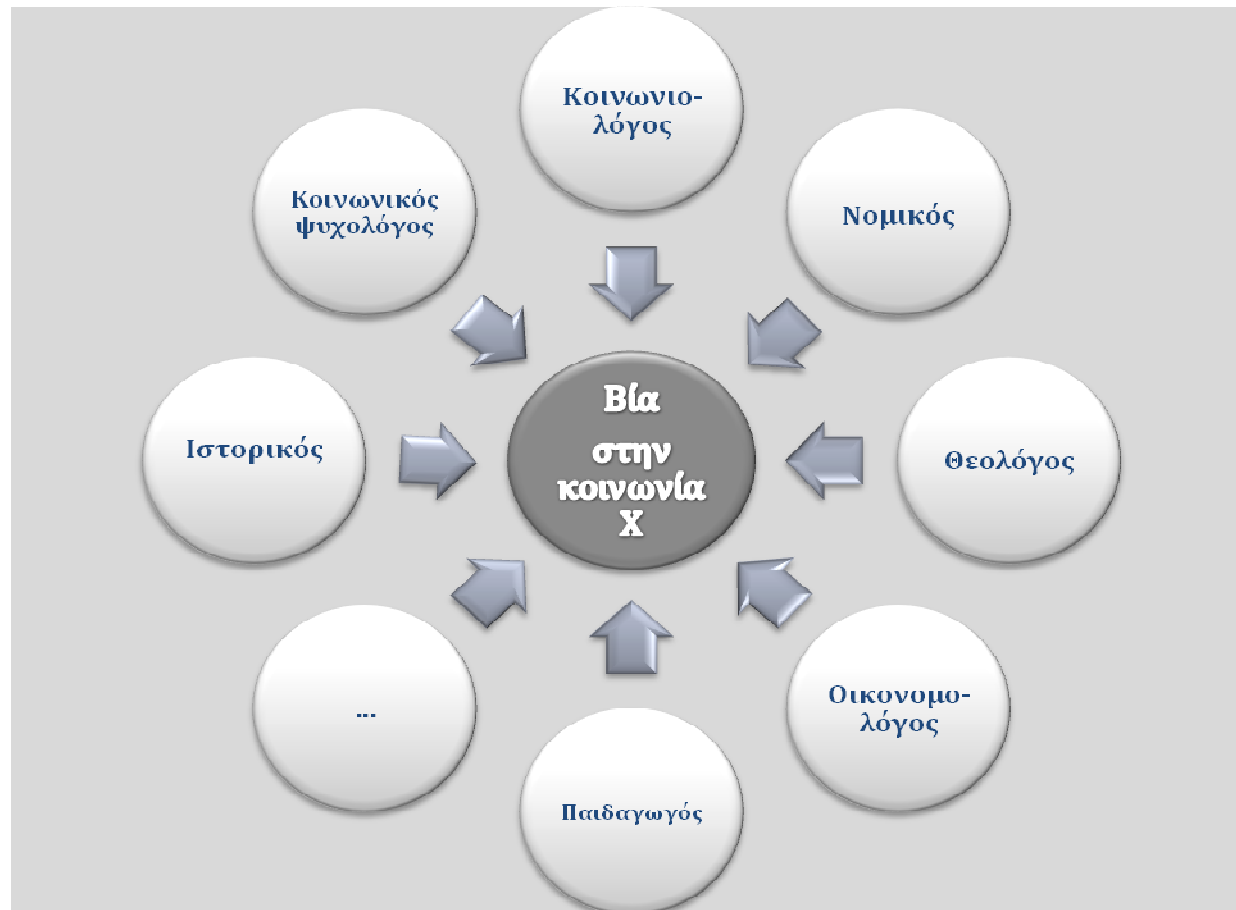
Σχεδιάγραμμα 1

Έρευνα της Ειρήνης

- Συνιστά μια διεπιστημονική προσέγγιση - για πολλούς συγγραφείς εφαρμοσμένη επιστήμη - του ζητήματος της ειρήνης από ερευνητές και ερευνήτριες των κοινωνικών και φυσικών επιστημών, με μεθόδους και ερευνητικά εργαλεία που αναπτύσσονται στις συμμετέχουσες επιστήμες.

Διεπιστημονική προσέγγιση της βίας στο πλαίσιο της Έρευνας της Ειρήνης

Εικόνα 2

Κριτική Έρευνα της Ειρήνης

- Η Κριτική Έρευνα της Ειρήνης έχει ως απώτερο στόχο την πραγμάτωση των απαραίτητων δομικών μεταρρυθμίσεων στην οικονομία, στην κοινωνία, στην πολιτική, στον πολιτισμό, στην ιδεολογία και στη θρησκεία, ώστε να εξασφαλισθεί η **απουσία της άμεσης, της δομικής και της πολιτισμικής βίας**, να δημιουργηθεί ένα κόσμος χωρίς πόλεμο και βία και να εξασφαλισθεί η **παγκόσμια δικαιοσύνη και η παγκόσμια τάξη**.

Θεμελιωτές της Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης

- **Johan Galtung:** Εισηγητής των όρων άμεση, έμμεση/δομική και πολιτισμική βία.

Εικόνα 3, Johan Galtung

- **Dieter Senghaas**
- **E. Krippendorff**

Στόχος της Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης

Διπτός:

- Αφενός, να ερευνήσει θέματα που σχετίζονται με την ειρήνη και την απουσία της,
- αφετέρου, να μεταβιβάσει την παραγόμενη γνώση σε πολιτικούς, δημοσιογράφους, εκπαιδευτικούς, μαθητές και μαθήτριες, ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την οικοδόμηση της ειρήνης.

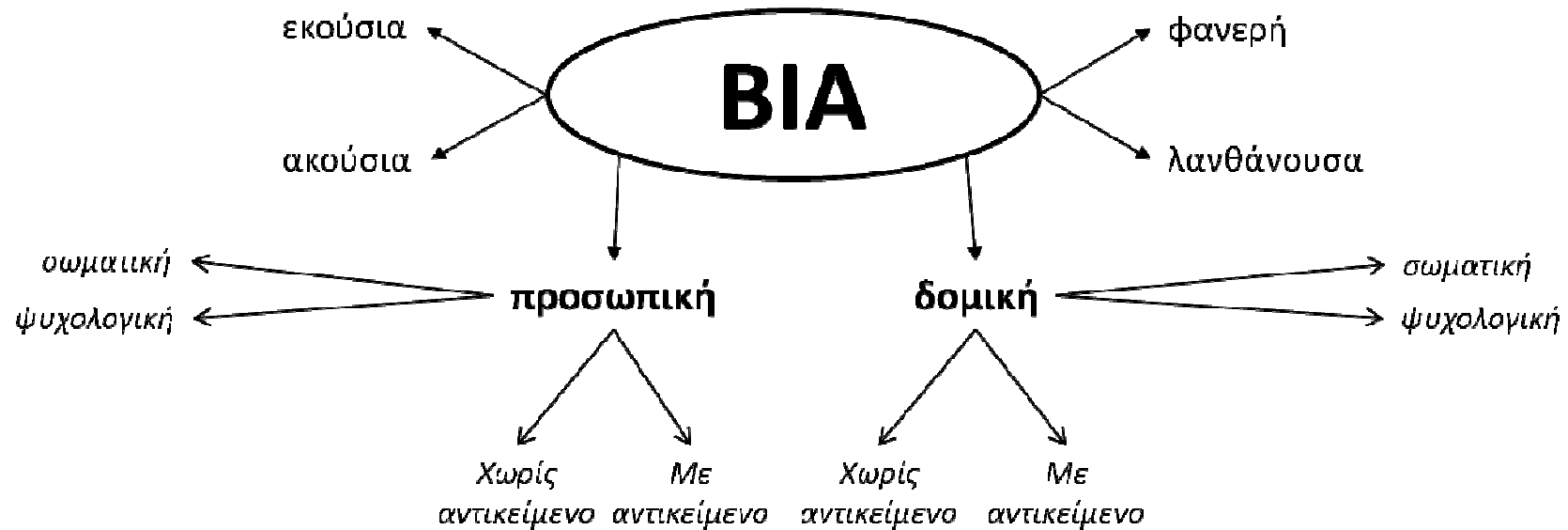
Το «παγόβουνο» του πολέμου και των συγκρούσεων

Εικόνα 4

Τυπολογία της βίας

Εικόνα 5 (Galtung, 1969)

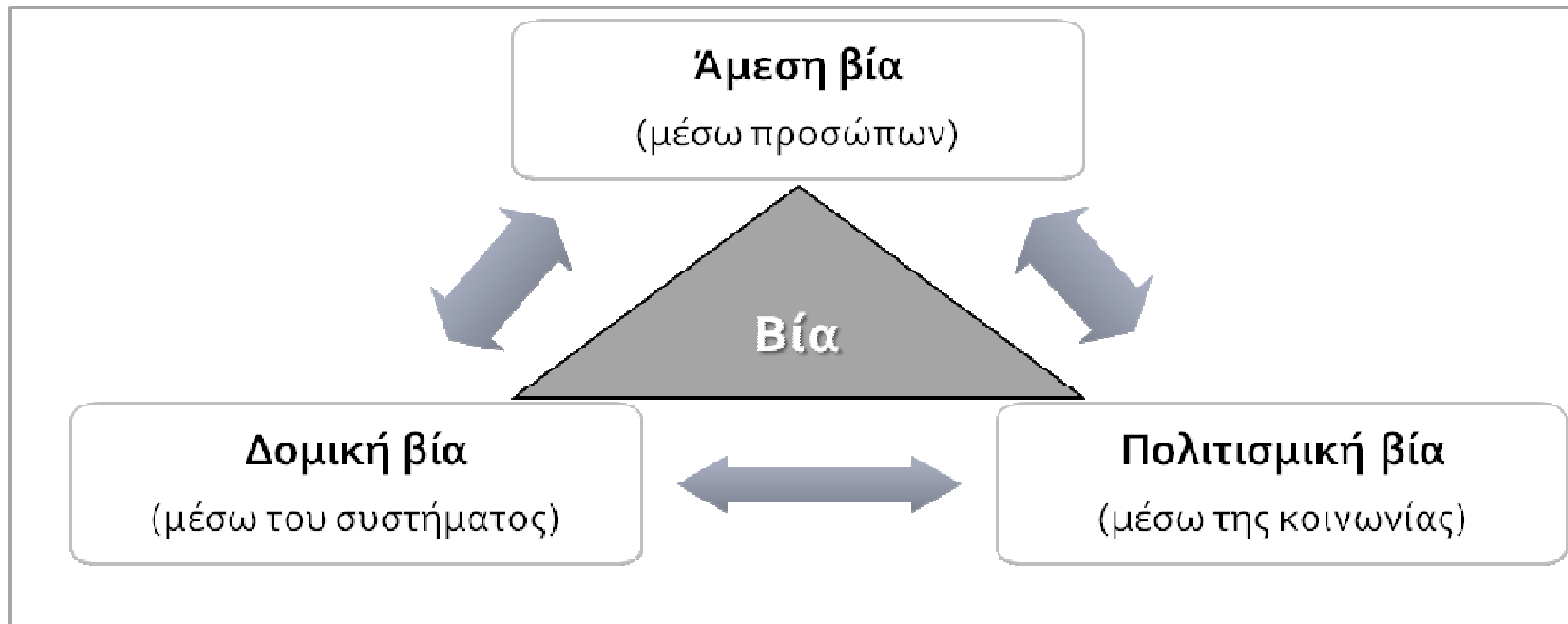
Αναλυτικότερα

- Το αντίθετο της ειρήνης είναι η βία- η «άμεση» και η «δομική» βία. Η βία είναι ποικιλόμορφη και πολυδιάστατη, εμφανίζεται τόσο μέσα στο ίδιο το άτομο όσο και μεταξύ των ατόμων και ασκείται σε κάθε περίπτωση κατά την οποία *«ο άνθρωπος επηρεάζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε η σωματική και πνευματική του πραγμάτωση να είναι ελάσσονος βαθμού σε σχέση με τη δύναμη πραγμάτωσή του»* (Galtung, 1969).

Αυτή ασκείται εκούσια ή ακούσια από κάποιο πρόσωπο, γίνεται αντιληπτή ή λανθάνει και διακρίνεται σε προσωπική ή άμεση και σε δομική, οι οποίες μπορεί να έχουν ή να μην έχουν αντικείμενο.

Το τρίγωνο της βίας

Εικόνα 6, Galtung, 1990

Αναλυτικότερα

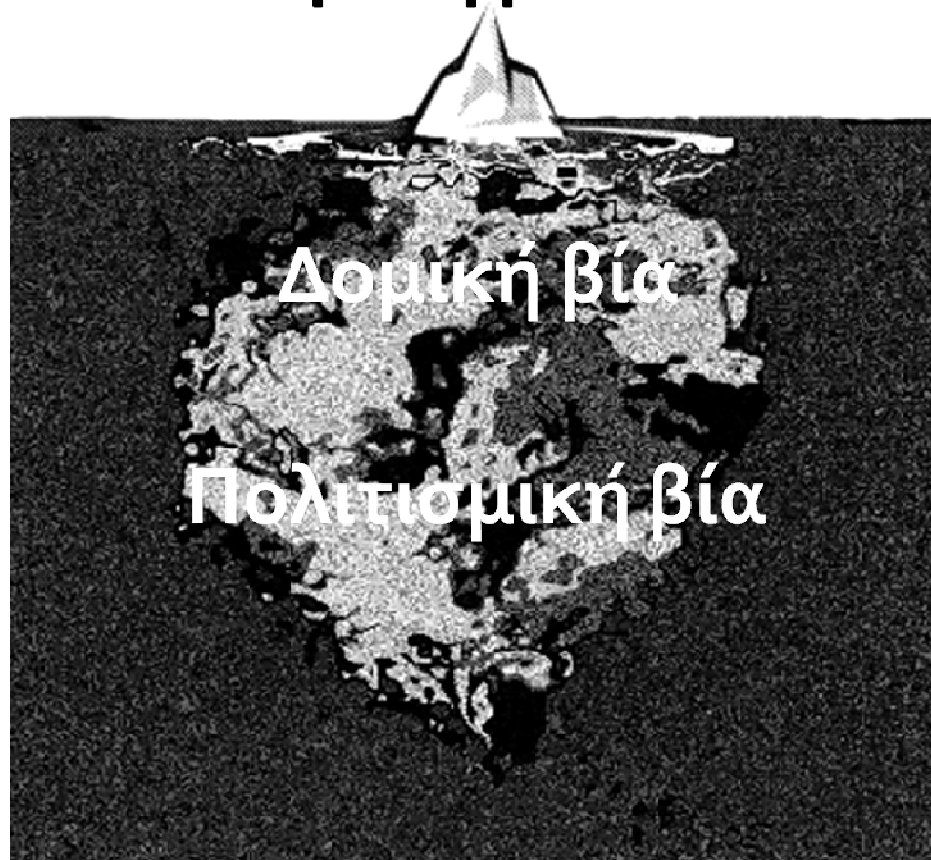

- Στην κριτική Έρευνα της Ειρήνης η βία και οι διάφορες εκφάνσεις της εξετάζονται στο πλαίσιο του «τριγώνου της βίας», σύμφωνα με το οποίο οι τρεις μορφές της σχετίζονται άμεσα μεταξύ τους. Κατά τον J. Galtung, η άμεση βία είναι το γεγονός, η δομική βία είναι η διαδικασία που χαρακτηρίζεται για τις αυξομειώσεις της, ενώ η πολιτισμική βία συνιστά τη σταθερά που παραμένει η ίδια για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Τα επίπεδα της βίας κατά τον J. Galtung 1990

Άμεση βία

Εικόνα 7

Αναλυτικότερα

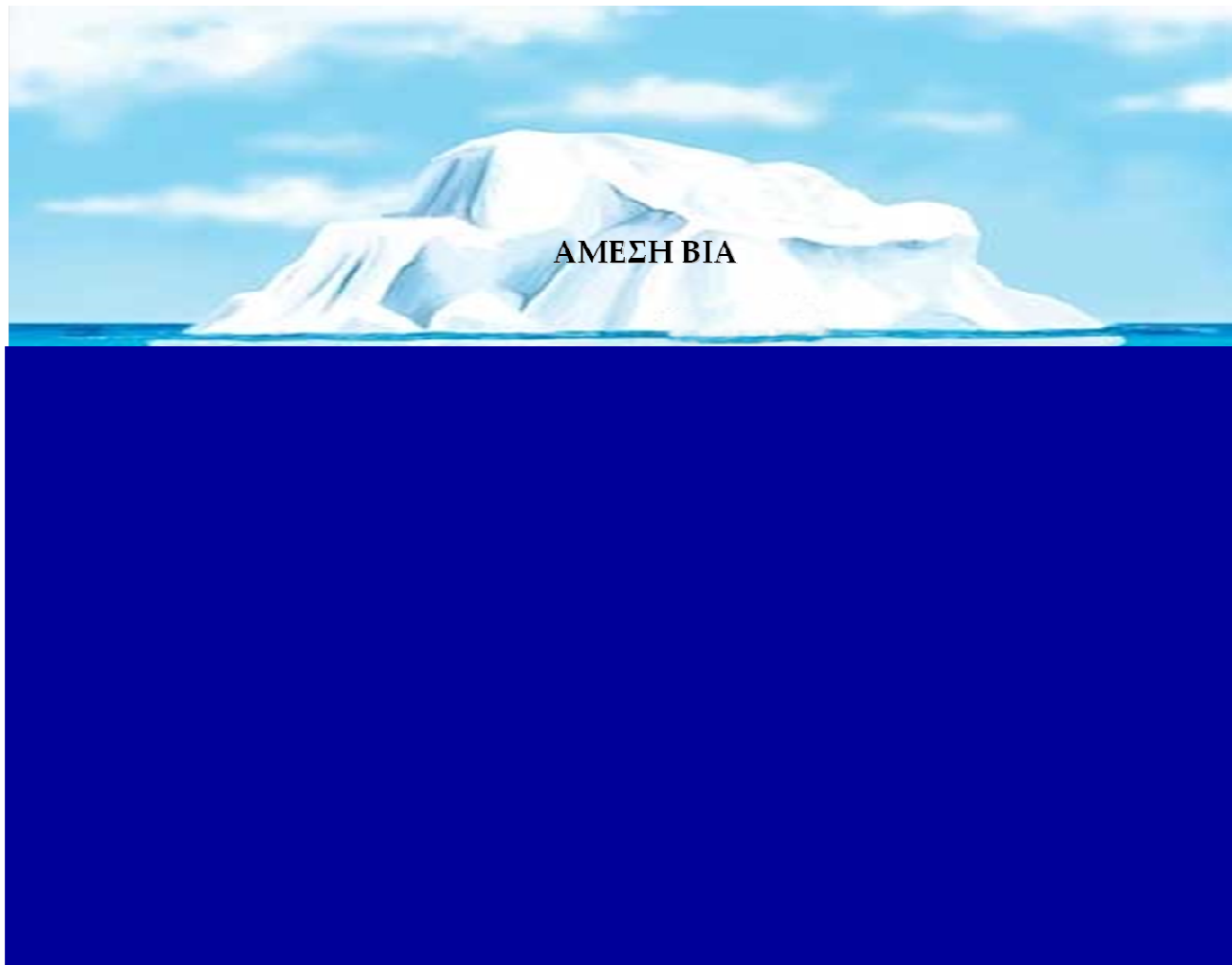

- Η άμεση βία συνιστά την κορυφή μόνο του παγόβουνου της βίας, τις αιτίες της οποίας, την πολιτισμική και τη δομική δηλαδή βία που λανθάνουν και δε γίνονται άμεσα αντιληπτές από τον άνθρωπο, αναλαμβάνει να καταδείξει η κριτική Έρευνα της Ειρήνης (Μπονίδης, υπό έκδοση).

Ορισμός άμεσης βίας

Άμεση-προσωπική βία

- Είναι η ορατή φυσική (ή και ψυχική) βλάβη που προξενείται από έναν άνθρωπο σε έναν άλλο, η οποία είναι δυνατόν να οδηγήσει και στο θάνατο. Αυτή προκαλεί άμεση καταστροφή.
- Ο πόλεμος είναι μια μορφή έκφρασης της προσωπικής βίας. Προσωπική είναι και η βία που προκαλείται - κρυφά ωστόσο- από τον παγκόσμια αυξανόμενο εφοπλισμό (Galtung, 1987).

Ενδεικτικά παραδείγματα μορφών άμεσης βίας (1/5)

Εικόνα 8, Τραυματίας από
χρήση πυρηνικών.

Ενδεικτικά παραδείγματα μορφών άμεσης βίας (2/5)

Εικόνα 9, Ψηφιακός εκφοβισμός

Ενδεικτικά παραδείγματα μορφών άμεσης βίας (3/5)

Εικόνα 10, Θύματα πολέμου

Ενδεικτικά παραδείγματα μορφών άμεσης βίας (4/5)

Εικόνα 11, Σχολικός εκφοβισμός

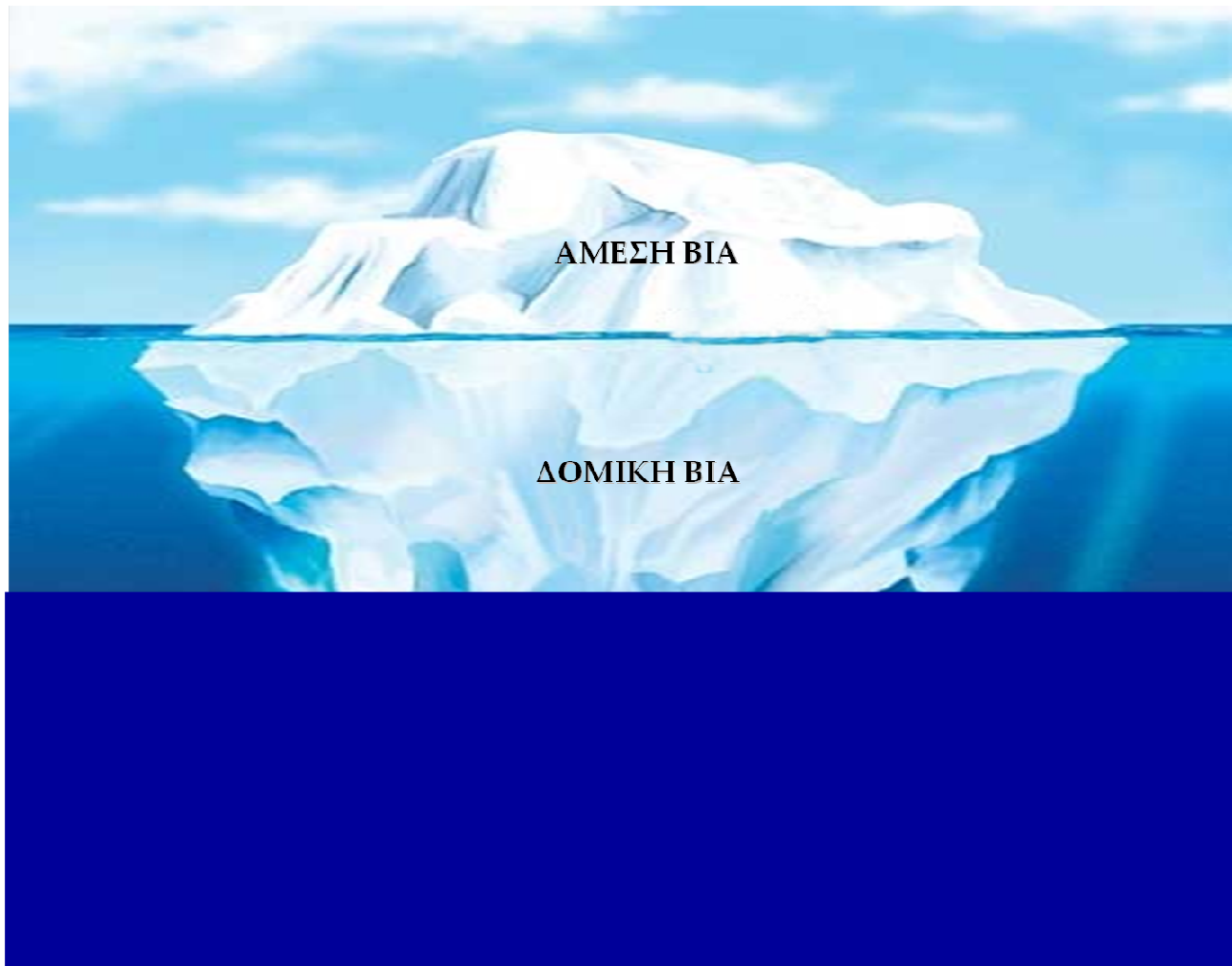
Ενδεικτικά παραδείγματα μορφών άμεσης βίας (5/5)

Εικόνα 12, Σεξουαλική παρενόχληση ως μορφή ψυχολογικής βίας.

Ορισμός δομικής βίας

Δομική βία (1/2)

- «*Η αιτία της διαφοράς μεταξύ του δυνάμει και του είναι*» (Galtung, 1987).
- Ασκείται σε κάθε περίπτωση κατά την οποία ο άνθρωπος επηρεάζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε η σωματική και πνευματική του πραγμάτωση να είναι μικρότερου βαθμού σε σχέση με τη δυνάμει πραγμάτωσή του.

Δομική βία (2/2)

- *«Εδράζεται στις κοινωνικές δομές, σχετίζεται στενά με την κάθετη κοινωνική διάρθρωση εν γένει και ειδικά με τη δομή των κοινωνικών τάξεων» (Heck, 1993).*
- Η δομική βία είναι σε θέση να επιφέρει το θάνατο και να βλάψει τον άνθρωπο φυσικά ή ψυχικά. Αυτό γίνεται όμως συνήθως αργά (από πείνα και εξαθλίωση, αρρώστια και θάνατο) σε βαθμό που να μη γίνεται -κατά κανόνα- σαφώς αντιληπτή η σχέση αιτίας αποτελέσματος από κάποιον. Απλώς υπάρχει.

Αιτίες της δομικής βίας (1/3)

Οι κοινωνικο-πολιτικές δομές:

- Η καπιταλιστική δομή ή της οικονομίας ή καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα.
- Το στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα και τα ενδιαφέροντα χρήσης της βιομηχανίας των όπλων.
- Η νατοϊκή (αμερικανική) αντίληψη περί επιβολής της «ειρήνης».
- Οι κρατικοί μηχανισμοί βίας, κυρίως ο στρατός και η αστυνομία.
- Οι κυρίαρχες προνομιούχες ελίτ εξουσίας.
- Το σύστημα διαμόρφωσης της πολιτικής βούλησης και απόφασης.

Αιτίες της δομικής βίας (2/3)

- Η εκπαίδευση γενικά και η «απολιτική» εκπαίδευση για την ειρήνη ειδικότερα.
- Το σχολικό σύστημα και οι μορφές εκπαίδευσης στο σχολείο.
- Η διάρθρωση της εκπαίδευσης, η οποία ανάλογα με τις κοινωνικές τάξεις στις οποίες απευθύνεται διακρίνεται σε γενική, τεχνική και επαγγελματική.
- Ο καταπιεστικός χαρακτήρας καθημερινών μορφών, επαφών και η σχολική κοινωνικοποίηση.
- Η εκπαίδευση ανάλογα με τα έσοδα.
- Η χρήση των ΜΜΕ και της πληροφορίας, η προπαγάνδα.

Αιτίες της δομικής βίας (3/3)

- Η κάλυψη που παρέχει η Κοινωνική Ψυχολογία στις δομές βίας (αυταρχικότητα, προκαταλήψεις, εικόνα εχθρού, παρουσίαση περί του αποδιοπομπαίου τράγου, συλλογικά άγχη και απωθήσεις, λόγος περί κοινωνικών διαφορών (ausgrenzen)).
- Οι άνδρες σύζυγοι, γιατί κρατούν τις συντρόφους τους σε αμάθεια.

Δομική βία είναι (1/5)

- Η πείνα, η εξαθλίωση και ο συνακόλουθος θάνατος.
- Η ανεργία.
- Η φτώχεια.
- Οι άστεγοι/ες, ο «τέταρτος κόσμος».
- Το γεγονός ότι οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι.
- Ο υποσιτισμός και η υψηλή θνησιμότητα.

Δομική βία είναι (2/5)

- Η καταπίεση.
- Η αλλοτρίωση.
- Η εκμετάλλευση.
- Οι διώξεις.
- Η δυνατότητα κάποιων κοινωνικών ομάδων να έχουν περισσότερα ενδιαφέροντα, επειδή διαθέτουν οικονομική άνεση.
- Ο καθορισμός των προσδοκιών από τη ζωή αναλόγως του κοινωνικού στρώματος στο οποίο ανήκει κάποιος.

Δομική βία είναι (3/5)

- Ο καθορισμός των προσδοκιών ενός παιδιού από τη ζωή του αναλόγως του χρώματος, των εσόδων και της κοινωνικής θέσης των γονέων του.
- Η αντίθεση βορρά-νότου ή κέντρου-περιφέρειας.
- Οι διαφορετικές ευκαιρίες μεταξύ παιδιών του βορρά και του νότου.
- Ο αναλφαριθμητισμός.
- Οι διαφορετικές εκπαιδευτικές ευκαιρίες ανάμεσα σε παιδιά από οικογένεια με υψηλά έσοδα και χαμηλά.
- Οι διαφορετικές εκπαιδευτικές ευκαιρίες ανάλογα με τη φυλή, το φύλο, την καταγωγή.

Δομική βία είναι (4/5)

- Το στεγαστικό πρόβλημα.
- Ο ρατσισμός (φυλετικός, πολιτισμικός).
- Η ξενοφοβία.
- Η ομοφοβία.
- Ο σεξισμός.
- Οι νεοφασιστικές ομάδες.

Δομική βία είναι (5/5)

- Η στέρηση της ανθρώπινης ελευθερίας.
- Οι άνισες σχέσεις εξουσίας και δύναμης στο κοινωνικό σύστημα.
- Οι άνισες σχέσεις ιδιοκτησίας.
- Οι άνισες σχέσεις ανάμεσα στα φύλα, η υψηλή τεχνολογία.
- Οι πολυκατοικίες, η αρχιτεκτονική του τσιμέντου, η ατομική ενέργεια, η μόλυνση περιβάλλοντος.
- Η καταστροφή της φύσης από τα βιομηχανικά απόβλητα.
- Η μόλυνση της ατμόσφαιρας...

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (1/10)

Εικόνα 13, Αδυναμία ικανοποίησης βασικών βιοτικών αναγκών

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (2/10)

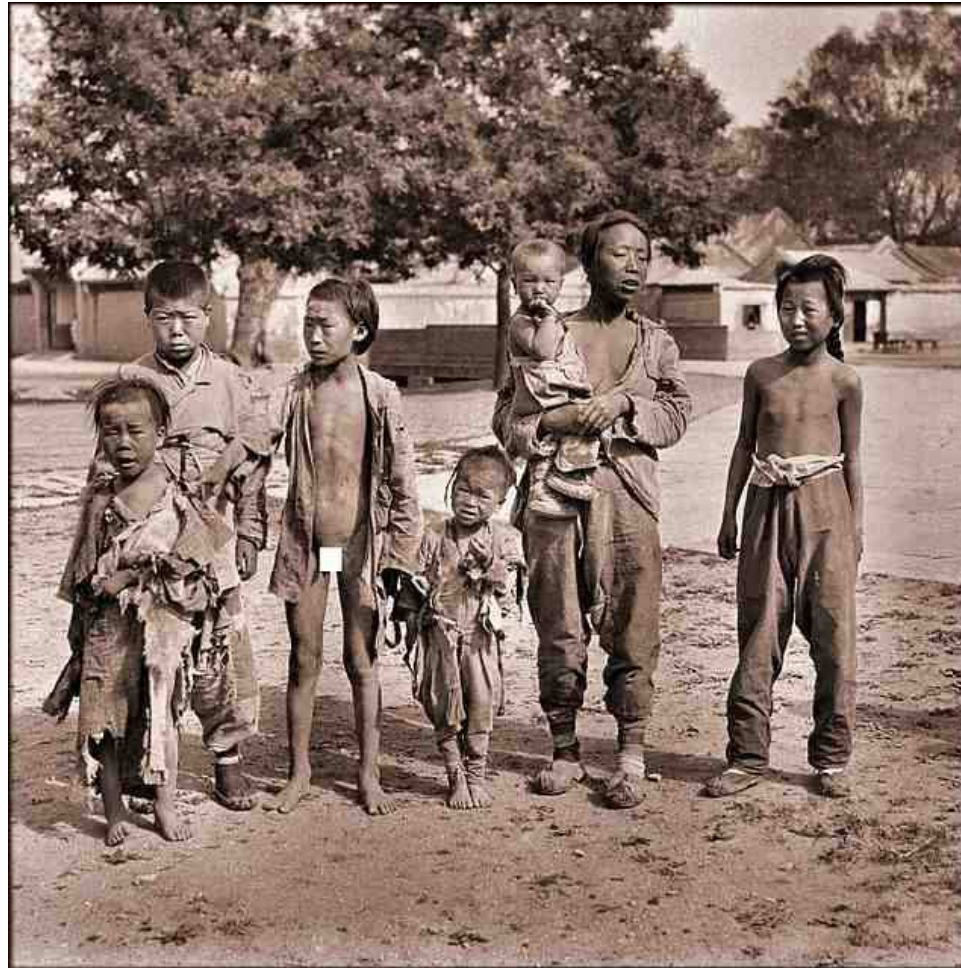

Εικόνα 14, Στεγαστικό πρόβλημα

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (3/10)

Εικόνα 15, Υποσιτισμός-Φτώχεια-Εξαθλίωση

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (4/10)

Εικόνα 16, Παιδική εργασία

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (5/10)

Εικόνα 17, Ομοφοβία

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (6/10)

Εικόνα 18, Σεξισμός
μέσα από τη
διαφήμιση

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (7/10)

Εικόνα 19, Θρησκευτικός και φυλετικός ρατσισμός

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (8/10)

Εικόνα 20, Φασισμός

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (9/10)

Εικόνα 21, Αστυνομική βία

Παραδείγματα μορφών δομικής βίας (10/10)

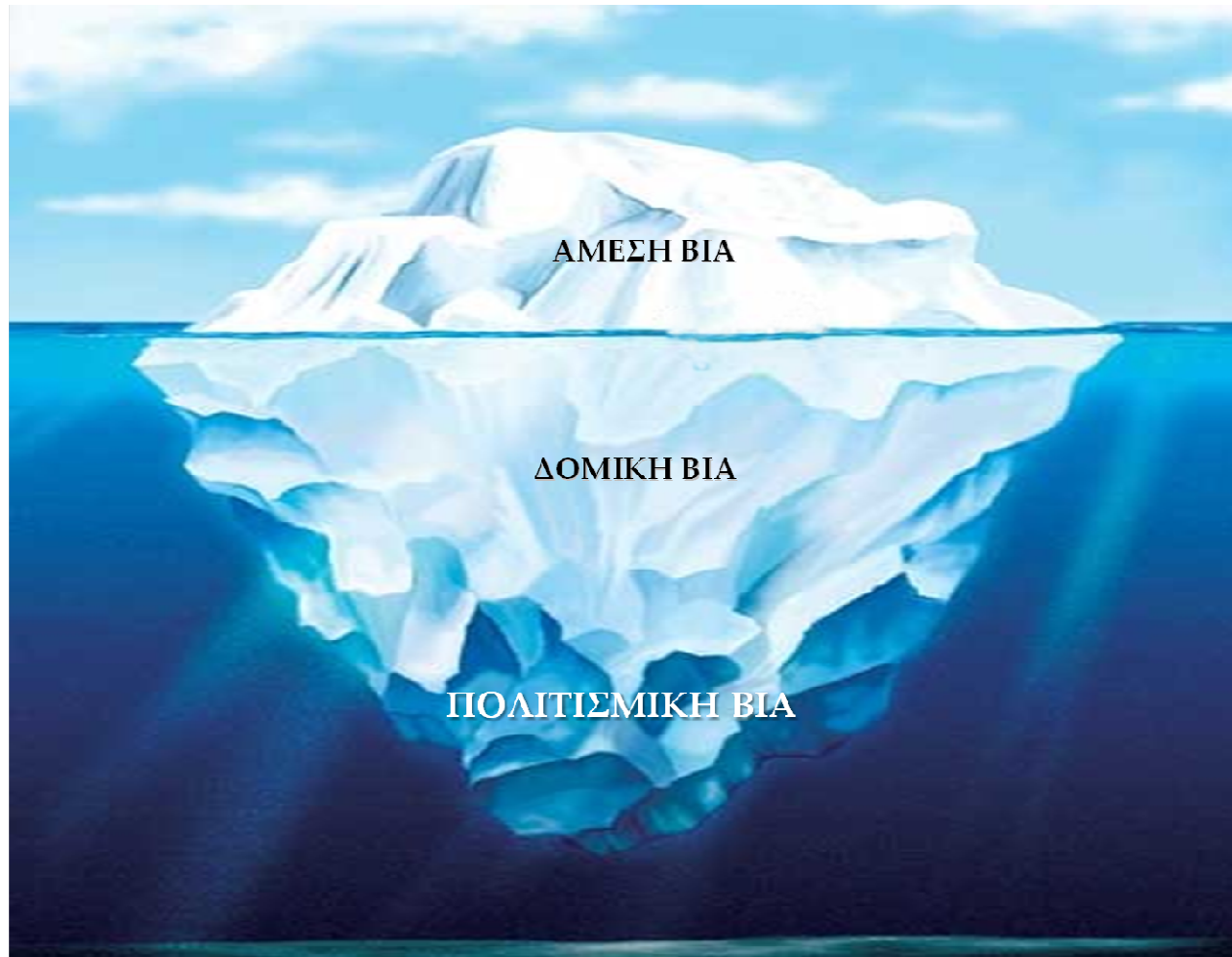
Εικόνα 22, Θαλάσσια απόβλητα

Εικόνα 23, Μόλυνση του αέρα

Ορισμός πολιτισμικής βίας

Πολιτισμική βία

- Hans Sanner (1982): «Συμβολική βία»=
«... Θρησκευτικά, επιστημονικά, φιλοσοφικά, ιδεολογικά και αισθητικά συμβολικά συστήματα δεν νομιμοποιούν απλώς τη βία, αλλά ταυτόχρονα, με μορφές βίας που αυτά εμπεριέχουν, την υπηρετούν».
- Johan Galtung (1990): «Πολιτισμική βία»
«... είναι εκείνες οι όψεις της κουλτούρας, της συμβολικής σφαίρας του κόσμου μας -θρησκεία, ιδεολογία, γλώσσα, τέχνη, εμπειρική και εφαρμοσμένη επιστήμη (λογική, μαθηματικά), οι οποίες χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δικαιολογούν ή να νομιμοποιούν την άμεση ή δομική βία».

Επίπεδα της βίας

Άμεση βία	
Δομική βία	
Πολιτισμική βία	Πολιτισμός
	«Βαθύς» πολιτισμός

Σχεδιάγραμμα 24

Αναλυτικά

- Η πολιτισμική βία ασκείται μέσα από τις εκφάνσεις του πολιτισμού (θρησκεία, επιστήμη, γλώσσα, τέχνη κ.λπ.), οι οποίες αντλούν εκάστοτε τα σχετικά τους ερείσματα από το «βαθύ πολιτισμό», δηλαδή τις διαφορετικές κοσμοθεωρίες.

«Βαθύς πολιτισμός» και «πολιτισμός» εμπεριέχουν, υπηρετούν, νομιμοποιούν και αποτελούν τη βάση των υπόλοιπων μορφών βίας, της δομικής και της άμεσης (Μπονίδης, υπό έκδοση).

Η γυναίκα ως αποδέκτρια πολιτισμικής, δομικής και άμεσης βίας

«Βαθύς» πολιτισμός

- Καπιταλισμός και Πατριαρχία ή Καπιταλιστική Πατριαρχία: *«Ο άνδρας είναι φύσει ανώτερος από τη γυναίκα».*

Πολιτισμική βία- Πολιτισμός (1/3)

- **Θρησκεία:** π.χ. Χριστιανισμός.
  - *«Η γυνή να φοβήται τον άνδρα», «Όπως συνηθίζεται σε όλες τις χριστιανικές εκκλησίες, οι γυναίκες οφείλουν στις συνάξεις να σιωπούν. Δεν τους επιτρέπεται να μιλούν αλλά, καθώς το λέει και ο νόμος, να υποτάσσονται. Αν επιθυμούν να μάθουν κάτι καλύτερα, ας ρωτούν στο σπίτι τους άντρες τους· γιατί δεν είναι ταιριαστό στη γυναίκα να μιλάει στη σύναξη» (Παύλος, Κορινθίους Α΄, 14: 34, 35).*
  - *«Δεν επιτρέπω σε γυναίκα να διδάσκει σε εκκλησία ούτε να κάνει τον αφέντη στον άντρα, αλλά να μένει σιωπηλή» (Παύλος, Προς Τιμόθεον Α΄ επιστολή: β΄: 12).*

Πολιτισμική βία- Πολιτισμός (2/3)

- «*Να υποτάσσετε ο ένας εις τον άλλο με φόβο Χριστού. Οι γυναίκες να υποτάσσονται στους άντρες τους, όπως στον Κύριο. Γιατί ο άντρας είναι ο αρχηγός της γυναίκας, όπως ο Χριστός είναι ο αρχηγός της εκκλησίας... Όπως η εκκλησία υποτάσσεται στο Χριστό, έτσι και οι γυναίκες πρέπει σε όλα να υποτάσσονται στους άντρες τους*» (Παύλος, Προς Εφεσσίους, ε΄: 21 – 24).
- Στην Ορθόδοξη εκκλησία, ιερείς και θρησκευτικοί ηγέτες μπορούν να γίνουν μόνον άνδρες.
- **Γλώσσα:** π.χ. η χρήση μόνον του αρσενικού γένους «*χάριν οικονομίας*» και για τα δύο γένη (η λέξη άνθρωπος περιλαμβάνει την έννοια γυναίκα, αλλά ουσιαστικά παίρνει νόημα από τον άνδρα, ο φοιτητής για να δηλωθεί και η φοιτήτρια).

Πολιτισμική βία- Πολιτισμός (3/3)

- **Επιστήμη:** π.χ. κοινωνιοβιολογικές θεωρίες του 19ου αιώνα (κοινωνικός δαρβινισμός-βιολογικός ντετερμινισμός), σύμφωνα με τις οποίες η γυναίκα είναι βιολογικά υποδεέστερη από τον άνδρα (*«έχει διαφορετικό εγκέφαλο και δεν είναι ικανή να ασχολείται με αφηρημένες έννοιες, π.χ. με τα μαθηματικά»*, *«ο σωματότυπός της και ο προορισμός της να γίνει μητέρα δεν επιτρέπουν να ασχολείται με τον αθλητισμό»* κ.λπ.).
- **Διαφήμιση:** π.χ. η χρήση του γυναικείου σώματος, η αναπαραγωγή του φαινομένου της μητρότητας ως αποκλειστικής ευθύνης και ενασχόλησης της γυναίκας.
- **Κινηματογράφος:** Αναπαραγωγή στερεότυπων έμφυλων ρόλων π.χ. στον ελληνικό κινηματογράφο της δεκαετίας του 1950-1960 στόχος της γυναίκας είναι ο γάμος, ο άνδρας χαστουκίζει τη γυναίκα, γεγονός το οποίο αυτή εκλαμβάνει ως ένδειξη του έρωτά του προς την ίδια κ.λπ.

Δομική βία

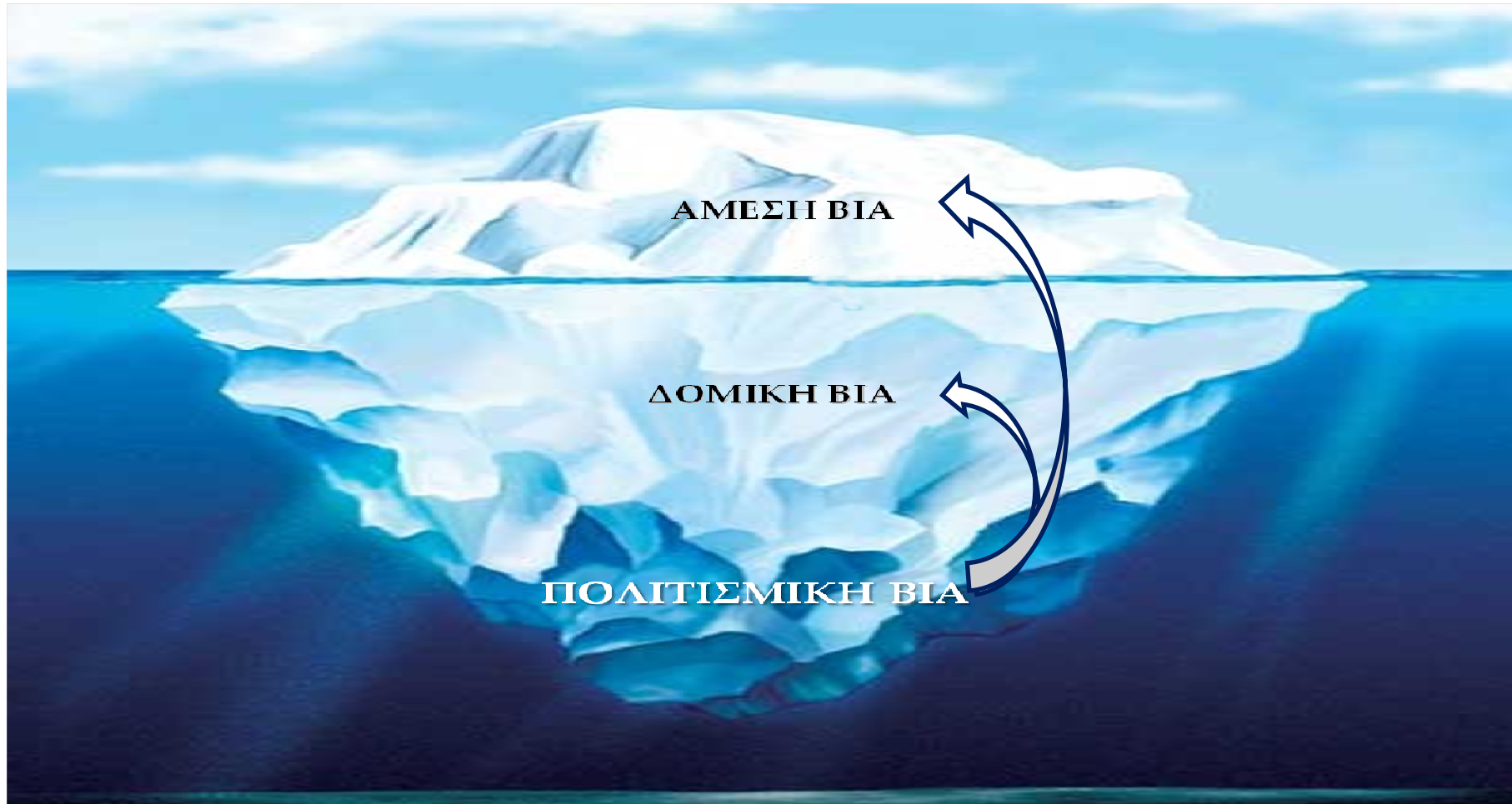
- **Οικογένεια:** Διατήρηση και αναπαραγωγή των στερεοτύπων αναφορικά με τους έμφυλους ρόλους του ιδιωτικού χώρου («καλή μητέρα», «πιστή και στοργική σύζυγος», «υπάκουη θυγατέρα»). Ενίσχυση και ωραιοποίηση του «ρόλου» της γυναίκας (π.χ. «πίσω από έναν μεγάλο άνδρα κρύβεται μια γυναίκα») κ.λπ.
- **Εργασία-αμοιβή:** Διάκριση των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Η γυναίκα δε φτάνει ιεραρχικά στα υψηλότερα κλιμάκια, δεν αμείβεται όσο ο άνδρας κ.λπ.

Άμεση βία

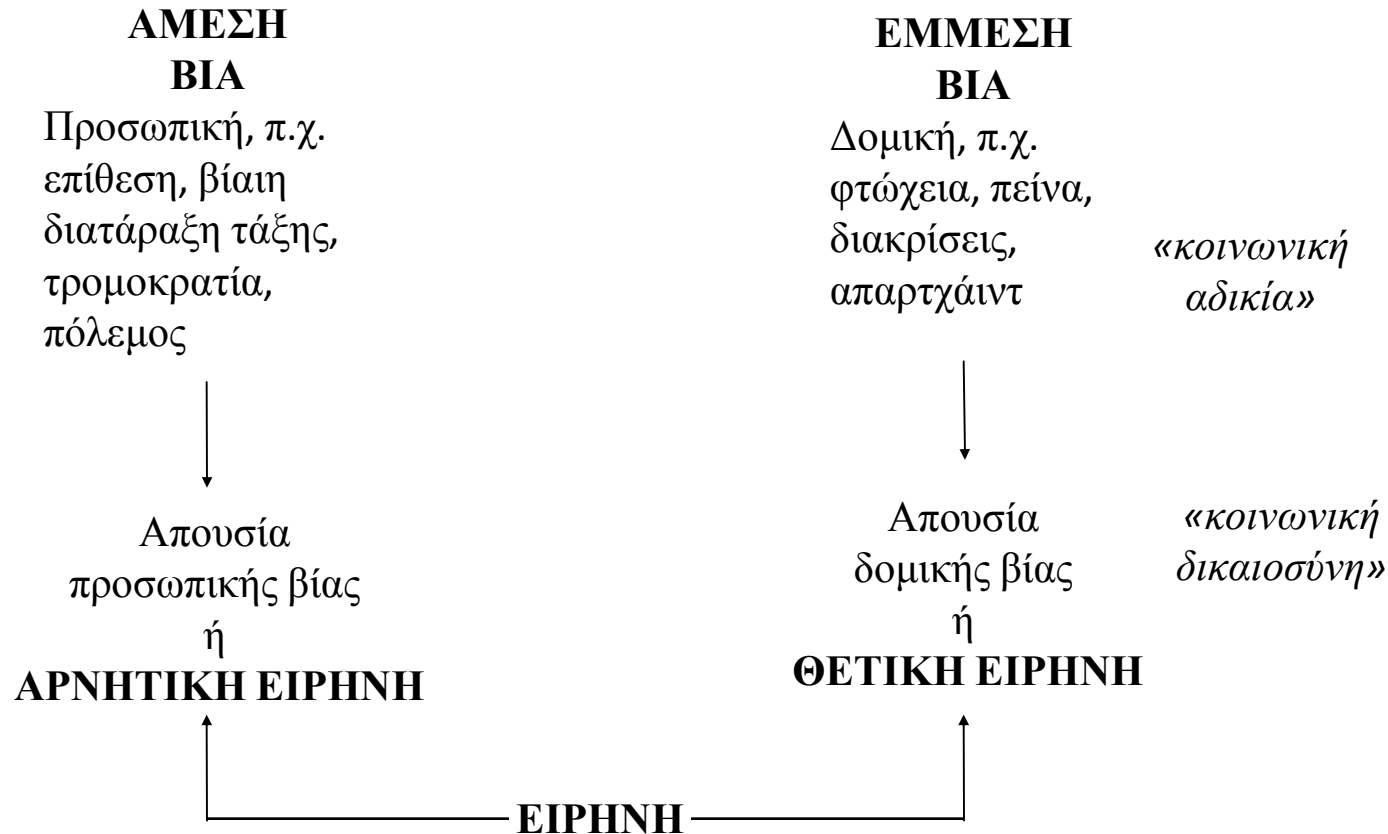
- Ενδοοικογενειακή βία, βιασμός, trafficking κ.λπ.

Αλληλοσυσχετιζόμενες μορφές βίας

«Αρνητική» και «θετική» ειρήνη κατά Johan Galtung (1975)

(Σχεδιάγραμμα 25)

Αναλυτικότερα

- Η **αρνητική ειρήνη** αναφέρεται στην ειρηνική εκείνη κατάσταση κατά την οποία απουσιάζει κάθε μορφή άμεσης/προσωπικής σωματικής και ψυχολογικής βίας (ο πόλεμος, οι επιθέσεις, η βίαιη διατάραξη της τάξης, η τρομοκρατία).
- Η **θετική ειρήνη** είναι η διαδικασία κατά την οποία απουσιάζει και η έμμεση/δομική βία, η κοινωνική, δηλαδή, αδικία (φτώχεια, πείνα, διακρίσεις, ρατσισμός) που δημιουργούν οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές των καταπιεστικών συστημάτων σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο.

Ινστιτούτα Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης (1/2)

- www.prio.org: **Peace Research Institute Oslo** (1959) και Cyprus.prio.org: **PRIO Cyprus Center** (2005).
- www.iprapeace.org: **International Peace Research Association** (1964) και iprafoundation.org (συνεργαζόμενο ίδρυμα): **International Peace Research Association Foundation** (1990).
- afprea.org: **Africa Peace Research and Education Association** (2000).
- appr.net: **Asia-Pacific Peace Research Association** (1991).

Ινστιτούτα Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης (2/2)

- claip-congresoregional-2014.blogspot.gr: **Consejo Latinoamericano de investigacion para la Paz (1977, Mexico).**
- www.berghof-foundation.org: **Berghof Foundation (1971). Συνεργαζόμενα Ινστιτούτα στο Βερολίνο: Berghof Conflict Research, το θυγατρικό Berghof Peace Support (2004) και το Institute for Peace Education Tübingen (1976, www.friedenspaedagogik.de).**

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/9)

- Galtung, J. (1969). “Violence, Peace and Peace Research”. *Journal of Peace Research*. 6/3, pp. 167-191.
- Galtung, J. (1975). *Strukturelle Gewalt*, Reinbeck: rororo.
- Galtung, J. (1987), “Begriffsbestimmung: Frieden und Krieg”, In: Calließ J., Lob E.R. (Hrsg.), *Praxis der Umwelt- und Friedenserziehung, Band 1: Grundlagen*, Düsseldorf: Schwann Handbuch, pp. 331-336.
- Galtung, J. (1990), “Cultural Violence“, *Journal of peace research*, Vol. 27, No 3 (Aug. 1990), 291-305.
- Heck, A. (1993), *Friedenspädagogik - Analyse und Kritik*, Essen: Die blaue Eule.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/9)

- Κολιτσάρα, Ι. (1963). *Καινή διαθήκη: Κείμενον, Ερμηνείαν, Απόδοσις*. Αθήνα: Αδελφότητα Θεολόγων «Ζωή».
- Pfister, H. (1980c), Schemata für den Unterricht. In: *Friedenspädagogik/Friedenserziehung- theoretische Positionen und didaktische Ansätze*. Waldkirch: Waldkircher Verlagsgesellschaft MBH, pp. 95-101.
- Seidelmann, R. (1973). “Über die Brauchbarkeit des Zentrum-Peripherie-Modells zur Analyse von Dependenz. Ein Beitrag aus politikwissenschaftlicher Sicht“. In: Wulf, C. (ed.), *Friedenserziehung in der Diskussion*, München: R. Piper & Co Verlag, pp. 114-132.
- Senghaas, D. (ed.) (1997). *Frieden machen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (3/9)

- Σχεδιάγραμμα 1 και εικόνα 2: πηγή: Μπονίδης, Κ. (υπό έκδοση). *Παιδαγωγική της Ειρήνης: Η θεωρία και η πράξη μιας εκπαίδευσης που αποβλέπει στην ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Εικόνα 3: <https://www.flickr.com/photos/dlisbona/1313474555/in/photolist-i27pBa-314Ue2-6DjPvZ-aerBEU-aerC6d-adwDwQ-6DjSkp-fnwY-ajyQ8V-aAYium-ae7zkU-igCzi-9iErFU>.
- Εικόνες 4, 6, 7 και Σχεδιάγραμμα 24: Galtung, J. (1990), “Cultural Violence”, *Journal of peace research*, Vol. 27, No 3 (Aug. 1990), 291-305, πηγή: Μπονίδης, Κ. (υπό έκδοση). *Παιδαγωγική της Ειρήνης: Η θεωρία και η πράξη μιας εκπαίδευσης που αποβλέπει στην ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Εικόνα 5: Galtung, J. (1969). “Violence, Peace and Peace Research”. *Journal of Peace Research*. 6/3, pp. 167-191, πηγή: Μπονίδης, Κ. (υπό έκδοση). *Παιδαγωγική της Ειρήνης: Η θεωρία και η πράξη μιας εκπαίδευσης που αποβλέπει στην ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (4/9)

- Εικόνα 8:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Casualties_of_the_atomic_bombing_of_Hiroshima#mediaviewer/File:Hiroshima_burn_marks.jpg.
- Εικόνα 9:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Cyberbullying#mediaviewer/File:Cyberbullying.jpg>.
- Εικόνα 10:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Bundesarchiv_Bild_102-00170A%2C_Westfront%2C_Gefallener_Franzose.jpg.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (5/9)

- Εικόνα 11:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:School_bullying#mediaviewer/File:Bullying.jpg.
- Εικόνα 12:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Sexual_harassment#mediaviewer/File:A_corrupt_old_man_tries_to_seduce_a_woman_by_urging_Wellcome_L0034228.jpg.
- Εικόνα 13:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hunger#mediaviewer/File:Digging_for_drinking_water_in_a_dry_riverbed_%286220146368%29.jpg.
- Εικόνα 14:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hunger#mediaviewer/File:FMSC_Staff_Trip_2011_-_Beds_%286384074159%29.jpg.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (6/9)

- Εικόνα 15:
[http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Starvation#mediaviewer/File:Beggars, Beihai Park %28c1917-1919%29 Sydney D. Gamble %28RESTORED%29 %284072932711%29.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Starvation#mediaviewer/File:Beggars,_Beihai_Park_%28c1917-1919%29_Sydney_D._Gamble_%28RESTORED%29_%284072932711%29.jpg).
- Εικόνα 16:
[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Mlada %C5%BEanjica.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Mlada_%C5%BEanjica.jpg).
- Εικόνα 17:
<https://www.flickr.com/photos/farenetwork/10347230846/in/photolist-oGm8Rg-gLmNrg-gLmMMv-gLmeGm-gLkTVX-gLkZvU-gLmgeQ-gLmeW7-gLnhja-gLkREz-gLkMuu-gLmiK1-7UmPWq-7UmQ1G-7UizFz-7UmPEh-5Ho5FM-aVkeYz-aVkgoe-aVkgCK-aVkfz-aVkfqn-aVkgghi-aVkf38-aVkfm4-aVkf8P-aVkgtP-aVkfbx-aVkg1B-aVkgK8-aVkf6t-aVkgwH-aVkfyK-aVkgVk-aVkeRn-aVkfQM-aVkgkg-aVkgG4-aVkgRp-aVkgzT-aVkfWr-aVkgMH-aVkgd4-aVkftz-aVkfJp-aVkfFe-aVkg5M-aVkfBT-aVkg9B-aVkgqF>.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (7/9)

- Εικόνα 18:
<https://www.flickr.com/photos/manthatcooks/61555419/in/photolist-4KfryL-kfYriH-bjypk5-dS67vW-6VJPVQ-49e7q3-6ruhk-nGYcPA-noobon-2NLJTe-57HWk8-6MpL4H-62zqUK-dbw2SM-utxCH-5Ng83L-34SvUK-89GRtr-6L5Q7E-cCzgbC-o5f7zE-nMTcLn-o53VwB-o3iSvd-o795qZ-o53Pfi-o5msJr-k6f6D-57xWcR-7vqhp6-jwM2d2-8htTTF-6frsyM-5mJJoqJ-2fsrYa-aecb6B-5NgdmL-5mJjho-6S9Lmy-d8wqQs-6L1Cig-6ndkMk-ac5A2L-5SBm1W-55yhdU-5nQJeS-55u7U2-3BNE3E-6H1p7y-fK874R>.
- Εικόνα 19: <https://www.flickr.com/photos/piaser/5628081300/in/photolist-9zkouu-5FXr1S-5eTdPA-bqURKW-e4f3L4-cTqd5m-cTq6oJ-cTpY7q-oAXwgS-5b53en-a1FT9N-6voQ7g-a1VCMS-9zhrNc-81JzLb-81EsMc-87GPCA-81JzpW-81JA6w-81JAH3-83zxqq-a1FSFU-8369Jd-8367w1-7PUT8J-4RWWvt-4JeyVs-ac1Rk-JxagU-a1CZQg-81FtLe-81JCL1-81FrFK-9Ywj33-nXWRoC-Rk2Uy-cgx8m-hRWxu-dCHCGt-4pBQkR-a5YPv2-6e5Hgm-6qEVEq-5udoGz-8XGkEE-Mpb3A-6wsyLD-87DDAc-87GQxs-aF9zFB>.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (8/9)

- Εικόνα 20: <https://www.flickr.com/photos/cjohnson/4933583/in/photolist-rhzM-caK24u-9zKy61-8ECkCx-7kVBua-k59XA-8EUEt8-iSEo4J-3dt8op-7UFnAS-pt3jZu-2VnDn2-7hdF7g-76z6jM-76CBFL-76yuGi-76CQcw-76Cs1b-76Cwso-76CH4Q-76yDPF-76CN2L-91Txf-gC4Bro-52o5uk-caK1jb-pGNhS-chH6vs-qnhcc-82ogLA-Muy24-MuxJn-5L28ff-641GD-jcMtN-2kgURD-cUzjcb-qnhca-3JDc2t-5QbKX4-ENmfn-5iwzCG-bWYeg-78aYAj-64aGy-395cSj-64b88-648EM-6S6PYb-3JSCKk>.
- Εικόνα 21:
<https://www.flickr.com/photos/121483302@N02/15672673261/in/photolist-71mP2P-8DoTwM-g7iwrC-8rSX3L-au67CB-pSWxJv-dKau4V-ofmvYt-kKorKY-dKfYkL-a8z6VN-amJvmm-daRuUH-8cn3BB-pvAPmD-8kqXUz-btbmGw-5H7i14-bvRUEZ-cSPMXW-9JVUJ7-ehJzYR-8sez34-5EPcpj-7KyRAK-dUs8u4-aAqP1W-dgJD9N-47YpDd-cKjMRW-Cw9mF-6Cr2k5-afpcX3-dtn87Y-HL3M-afmoHK-7q3E4F-dnVJr-5JGHfY-7EjSwU-7Eg3dK-7EjRUB-DWqdH-kEeAm-8kua47-ut3tf-7UWQAX-dt4zE3-DWqfX-z6Wsr>.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (9/9)

- Εικόνα 22: <https://www.flickr.com/photos/haniamir/6802568233/in/photolist-9115gb-7FxJmm-7FGtPc-ifRsnK-bn7Wxc-bn7xMD-ahYrsd-66BHSV-ahYrJA-bgjhZ2-ahVhaR-aUYDSk-7FzSV-7FzSU-4uidVG-cQbdKC-74Q4m3-74Q7PS-74L6w6-bgji3n-aUYGAz-aY5Emg-aUZD2k-aUZFmK-aUZWKc-aUZPax-aUYG8M-aUZTMg-aUZQ9v-aUZypD-aUZiMt-aUZAHP-aUZNVF-aUZDG8-bn7T5M-9qH9HG-bn7GRK-8USgE6-ahYi4s-bn7YSr-8z4sHq-9PmabJ-9ujKYS-bgji8Z-nf3KBW-nh6vZP-c2fJXQ-6apnT5-393vD8-83fytQ>.
- Εικόνα 23: <https://www.flickr.com/photos/eifelyeti110/2289292578/in/photolist-9115gb-7FxJmm-7FGtPc-ifRsnK-bn7Wxc-bn7xMD-ahYrsd-66BHSV-ahYrJA-bgjhZ2-ahVhaR-aUYDSk-7FzSV-7FzSU-4uidVG-cQbdKC-74Q4m3-74Q7PS-74L6w6-bgji3n-aUYGAz-aY5Emg-aUZD2k-aUZFmK-aUZWKc-aUZPax-aUYG8M-aUZTMg-aUZQ9v-aUZypD-aUZiMt-aUZAHP-aUZNVF-aUZDG8-bn7T5M-9qH9HG-bn7GRK-8USgE6-ahYi4s-bn7YSr-8z4sHq-9PmabJ-9ujKYS-bgji8Z-nf3KBW-nh6vZP-c2fJXQ-6apnT5-393vD8-83fytQ>.
- Σχεδιάγραμμα 25: Galtung, J. (1975). *Strukturelle Gewalt*, Reinbeck: rororo, πηγή: Μπονίδης, Κ. (υπό έκδοση). *Παιδαγωγική της Ειρήνης: Η θεωρία και η πράξη μιας εκπαίδευσης που αποβλέπει στην ειρήνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Κυριάκος Μπονίδης.
«Κριτική Παιδαγωγική της Ειρήνης: Έρευνα, Θεωρία και Πράξη. Κριτική
Έρευνα της Ειρήνης: Ορισμός, Θεμελιωτές, στόχοι, πεδίο, μορφές βίας.
Ερευνητικά Ινστιτούτα της Κριτικής Έρευνας της Ειρήνης γενικά». Έκδοση:
1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS325/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Κοντοβά

Θεσσαλονίκη, Ακαδημαϊκό έτος 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

**ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ**

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.